

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
"זה יוסף שהיה אב בחכמה" (ד"ס)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

ראש השנה תשפ"ד • שנה ג' - גליון קמ"א • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים בעניני ראש השנה מתוך ספרי גליוני הש"ס

טהרה

מנהג הטבילה בערב ראש השנה

בתוספות ברכות (כב: ד"ה ולית): והטובל ביום הכיפורים אין לו לברך, והמברך הוי ברכה לבטלה.

עיין רא"ש שלהי יומא (פ"ח סימן כד), דהמנהג לטבול ערב יום הכיפורים. ועיין **שלחן ערוך** אורח חיים (סימן תקפ"א סעיף ד בהגה), דיש נוהגין גם ערב ראש השנה, עיין שם. ועיין שו"ת **מהר"י מיניץ** (סימן ז' ד"ה וכן מה) דכתב, דיכולים לכוף אפילו אנשים אלמונים שבעיר לסייע בממונם לעשיית מקוה, אף על פי שהן אין צריכין לה עבור נשותיהן, מכל מקום הא צריכין לה ערב ראש השנה וערב יום הכיפורים כו', דלטבול באלו הימים מנהג פשוט ורגיל, עד שבאו קצת בני אדם לידי טעות וסוברים שטבילה זו חובה ומברכין עליה ברכת טבילה, אבל הפוסקים פסקו שהיא ברכה לבטלה, עכ"ל.

תוספת יום טוב

ביומא דינא ראוי למעט בתוספת כמה שאפשר

ביומא (פא:), שני ימים טובים מניין (שמוסיפין מחול על הקודש).

עיין שו"ת מהרי"ל (סימן לג' ד"ה ועוד): ויש שאין אוכלין ביום (ערב ראש השנה, היינו שאין אוכלין סעודת הערב מבעוד יום), כדי שלא יוסיפו מחול על הקודש בהאי יום טוב, משום דיומא דדינא הוא כו'. ועל טעם זה תמורתה, דהא כבר קדשוהו בתפלה. ושמא על הכוס עיקר, דהוא דאורייתא, עכ"ל.

נראה דאין כוונתו שאין תוספת כלל לראש השנה, רק דכיון דהוא יומא דדינא ראוי למעט בתוספת כל כמה דאפשר, ואין להוסיף רק זמן היותו מועט, וכדעת האומר (עיין ארחות חיים לר"א מלניל דין הדלקת נר בע"ש אות ד) דאפילו רגע הוי תוספת.

יום הדין

חודש השביעי נגד שבט דן המורה על דין

איתא בראש השנה (טו), במשנה, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, שנאמר (תהלים לג, טו) 'היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם'.

עיין שו"ת תשב"ץ (ח"ג סימן רמד ד"ה זה), ד"ב ראשי חודשים הם נגד י"ב שבטים, עיין שם. והנה אחד בניסן ראש השנה לחדשים - ראש השנה (א), נמצא ראש השנה - ראש חודש השביעי - נגד דן המורה על דין, עיין פסחים (ד), ההוא דאמר להו דונג דיני, אמרי שמע מינה מדן

קאתי כו', ועל כן בראש השנה הוא יום הדין על הכל. **ויש** לומר שזה טעם הכתוב (בראשית מט, טו) 'דן' - רצה לומר, ביום שהוא נגד דן - היינו בראש השנה, אז הוא יתברך 'דין עמו כאחד שבטי ישראל' (שם), וכדאמר ראש השנה (יח), וכולן נסקרין בסקירה אחת כו', היוצר רואה יחד לבם ומבין אל כל מעשיהם.

ביאור הדרשה דהוצאות שבתות ויום טוב אינם בכלל הדין

בביצה (טו), תני רב תחליפא אחוה דרבנאי הוצאה, כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים, חוץ מהוצאת שבתות והוצאת ימים טובים וכו', שאם פחת פוחתין לו, ואם הוסיף מוסיפין לו. אמר רבי אבהו, מאי קראה, 'תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו' (תהלים פ"א, ד), איזהו חג שהחדש מתכסה בו, הוי אמור זה ראש השנה, וכת"ב (שם שם, ה) 'כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב'. מאי משמע דהאי 'חק' לישנא דמזוני הוא, דכת"ב (בראשית מז, כב) 'ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה' וכו'.

אולי בזה ענין הדרש כהך דשלהי עירובין (צו), דדרשינן בתפילין 'והיה לך לאות' (שמות יג, ט) - יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות, כן כאן דרשינן 'כי חק לישראל הוא' - יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן חק אינם בדין ראש השנה, עיין שו"ת **תשב"ץ** (ח"ג סימן כט) דשבת איקרי 'חק', עיין שם הי"ב, ויום טוב ושבת כי הדדי ניהו - עיין שבת (טו) ומה שכתבתי שם על הגליון, וכיון ד'חק' לישנא דמזוני הוא, לכן דרשינן גם יציאת שבתות וימים טובים לענין זה - שאין המזון שלהם ויציאותיהם נידון בראש השנה, רק אם פיחת כו'.

תקיעת שופר

שופר שעניינו חיות מערבת השטן המתנגד לחיות

בגמרא סוכה (לח:), רב אחר בר יעקב ממטי ליה ומיייתי ליה (ללוב), אמר דין גירא בעיניה דשיטנא.

הטעם, על פי הירושלמי ריש לולב הגזול (סוכה פ"ג ה"א), דלולב היבש פסול על שם (תהלים קטו, יז) 'לא המתים יהללו יי', הרי דלולב עניינו חיות. וכן מנענעין בו ח"י נענועים (זה"ק פנים רכח:), ועל כן הוא מביטל את המלאך המתנגד אל החיות - עיין בבא בתרא (טז), אמר ריש לקיש, הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המוות.

וכן השופר דענינו גם כן חיות - עיין שו"ת **הריב"ש** (סימן קלד) דהביא תוספתא, ואפילו נשבע לו בחיי הקרן, וכתב בפירושה, וז"ל: עוד אפשר לפרש בחיי הקרן ממש, והוא השופר שתוקעין בו כו', עיין שם. ועל כן גם בשופר דאמרו בראש השנה (טז) דהוא מערבת את השטן.

ריבוי תקיעות כדי לערבת השטן

בגמרא ראש השנה (טז-טז:), ואמר רבי יצחק, למה תוקעין בראש השנה, למה תוקעין - רחמנא אמר 'תקעו'. אלא למה מריעין, מריעין - רחמנא אמר (ויקרא כג, כד) 'זכרון תרועה'. אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבת השטן.

בספר הפרדס לרש"י (סימן קע"א) כתב, ולא מתערבב פעם אחת - אלא בשניה, שנאמר (זכריה ג, ב) 'יגער ד' בך השטן ויגער ד' בך' וכו', עכ"ל. כוונתו, דמדכת"ב שתי פעמים 'ויגער' וגו', מוכח דדבר שהוא לערבת השטן צריך להשנות. ועיין **רוקח** (סימן רטז ד"ה א') וז"ל: לכך 'יגער ד' בך השטן ויגער ד' בך' - הרי שני פעמים, לגרשו מימין ומשמאל, עכ"ל.

ובראש השנה (לד), איתקין רבי אבוב בקסרי, תקיעה שלשה שברים תרועה תקיעה. **ובבה"ג** הלכות ראש השנה (עמוד רכז ד"ה סדר), בתר דהביא דברי רבי אבוב כתב: וכל כך למה, כדי לערבת את השטן, דאמר רבי יצחק, מפני מה תוקעין בראש השנה, מפני מה תוקעין - גזירת הכתוב היא, אלא מפני מה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, וכל כך למה כדי לערבת כו', עכ"ל. נראה כוונתו, דגם ריבוי תקיעות דרבי אבוב הם כדי לערבת כו', והוה גזירתו בהך דרבי יצחק 'וכל כך למה', היינו דהם שתי קישיות - למה תוקעין מיושב ומעומד, ועוד, כל כך למה, היינו למה לי ריבוי תקיעות כל כך - תשר"ת תש"ת ת"ת. ועל שניהם התירוץ כדי לערבת כו'.

וכן מצאתי מפורש גם ב**רוקח** (סימן רא ד"ה לכל) וז"ל: אבל הלכות תקיעות התקין רבי אבוב בקסרי, ובתרועה הוי מספקין אם היא שברים או תרועה ממש, והוצרך לתקן בכל ענייני ספיקות, פן יבא השטן בענין אחר, עכ"ל. ומבואר דמעיךק הדין לא היה רבי אבוב חושש לאלו הספיקות, רק מחשש פן יבא כו'. הוצרך לומר הטעם כדברי **רב האי ז"ל** דכולם תרועות לפי האמת בין גנוחי ובין ילולי, והוי חילוקי מנהגות מקומות בזה תחלה, וכלם יצאו, וכמו שכתבו **הראשונים ז"ל** בשמו (עיין בעל המאור ראש השנה י"א. מדפי הרי"ף ד"ה ונשתנו; ריב"א שם לד. ד"ה ונשתל).

סדר תקיעות שלש של שלש שלש כדי לבטל שלשה מעשי שטן

בראש השנה (לב:), סדר תקיעות, שלש של שלש שלש.

עיין רוקח (סימן רא ד"ה בפרק) וז"ל: סדר תקיעות שלש של שלש שלש, שהרי שטן בשלשה עניינים - יורד ומחטיא, עולה ומקטרג, יורד וממית (עיין בבא בתרא טז), כנגדם תקינו שלש תקיעות של שלש שלש לכפרה, עכ"ל ז"ל.

ולפי סדרן, פשוטה לפנינה - לכפר על החטא, ותרועה - לבטל הקטרוג, ופשוטה לאחריה - להפוך מות לחיים, וכן השלש סדרים.

א) שכתב: "שנאמר (שמות טו, טה) 'שם שלם לו חק ומשפט', ודרשו בסנהדרין (טו), שבת ודינין במרה איפקוד".
ב) דמוכח מכמה מקורות דשבת ויום טוב כי הדדי ניהו.
ג) הביאה גם **הרמב"ן** בבא בתרא קכח. ד"ה ומסתברא. אך לא נודע מקורה.
ד) 'וישיין בכלים לשון מות וחיים, ורצה לומר שבירתן וקיומן, כדאמרין פרק שור שנגח את הפרה (בבא קמא נד)... שבירתן זו היא מיתתן, המשך לשונו שם.
ה) וראה **גליוני הש"ס** בבא קמא נד. ד"ה שבירתן.

ראש השנה שחל בשבת מחלוקת אם הקדושות מתאחדות

~ מתוך: ציונים לתורה כלל לח ~

אין כאן כלל איפוא עמוד וחטא בקדושה זו בשביל שתזכה בקדושה אחרת, כיון שאין הקדושות נפרדות, רק מתאחדות יחד, והם קדושה אחת לגמרי אשר בה החטא וגם בה הזכות.

החקירה בשתי קדושות בזמן אחד היא מחלוקת ב"ש וב"ה

ומעתה אומר, דדבר זה - אם שתי קדושות בזמן אחד מתאחדות להעשות קדושה אחת, יש לומר שהוא פלוגתא דבית שמאי ובית הלל בש"ס ביצה (ז.), תנו רבנן, יום טוב שחל להיות בשבת, בית שמאי אומרים מתפלל שמונה, ואומר של שבת בפני עצמה ושל יום טוב בפני עצמה, ובית הלל אומרים מתפלל שבע, מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת, ואומר קדושת היום באמצע (פירוש, שמתפלל ברכה אחת ליום טוב ולשבת, ומזכיר בה את השבת וגם את היום טוב, אלא דהתחלה והסיום הוא בהזכרת השבת, וקדושת היום אומר באמצע הברכה), עכ"ל הגמרא.

ומובן ממילא על פי דרכנו הנ"ל, דיש לומר דבית שמאי ובית הלל בהאי סברא קמיפלגי, דבית שמאי סבירא להו דאין הקדושות מתחברות יחד, רק עומדות כל אחת בפני עצמה, וקדושת היום טוב לחוד וקדושת השבת לחוד, ולכן ראוי לומר ברכה בפני עצמה לכל קדושה וקדושה. ובית הלל סבירא להו דהקדושות מתאחדות ונעשות קדושה אחת, ולכן אין צריך לומר רק ברכה אחת לשתיהן.

נחלקו בזה להדיא ב"ה שחל בשבת

והנה פלוגתא דבית שמאי ובית הלל הנ"ל, מצינו גם לעניין ראש השנה שחל בשבת - בעירובין (מ.), ראש השנה שחל להיות בשבת, בית שמאי אומרים מתפלל עשר (שלש ראשונות ושלש אחרונות, ושל שבת בפני עצמה, ושלש דראש השנה, היינו קדושת היום - וכולל עמה מלכות, ועוד שתיים - זכרונות ושפורות). ובית הלל אומרים, מתפלל תשע (דכולל שבת וראש השנה בברכה אחת), עכ"ל הגמרא.

והנה שנחלקו איפוא בזה בית שמאי ובית הלל להדיא לדרכנו - בעניין ראש השנה שחל בשבת, אם קדושות הראש השנה והשבת מתאחדות להעשות קדושה אחת או לא, דבית שמאי סבירא להו דאין מתאחדות, ועומדות כל אחת בפני עצמה, ולכן מצרכי לכל אחת ברכה לעצמה, ובית הלל סבירא להו דנעשות קדושה אחת, ולכן לא מצרכי רק ברכה אחת לשניהם.

ב"ש לטעמייהו - ב"ה שחל בשבת החטא והזכות בשני הפצים

ומעתה, בית שמאי לטעמייהו, דסבירא להו דקדושות הראש השנה והשבת הם כל אחת קדושה לעצמה - בראש השנה שחל בשבת, אם כן שוב שפיר הא קמה הסברא הנ"ל, דעמוד וחטא בקדושת השבת בשביל שתזכה בקדושת ראש השנה לא אמרינן, ועל כן שפיר אסרינן לדידהו תקיעת שופר בראש השנה שחל בשבת מחשש העברה, אף על גב דלא אסרינן ליה בראש השנה שחל בחול, דשאני ראש השנה שחל בחול, דהוי החטא והזכות בקדושה אחת וכנ"ל.

ובית הלל דסבירא להו דגם בראש השנה שחל בשבת נעשות הקדושות קדושה אחת, ולא שייך לדידהו חילוק זה שבין ראש השנה שחל בשבת לראש השנה שחל בחול, הרי לבית הלל לטעמייהו בלאו הכי ניחא הא דחיישינן אהעברה רק בחל בשבת ולא בחל בחול, דבית הלל לטעמייהו דאמרינן 'מתוך' (ביצה ב.), אם כן כשחל בחול הרי אין ההעברה אסורה כלל. ואם כן הא שפיר קאמר הש"ס (ראש השנה כט:), טעמא דשמא יעבידו, דשפיר יכון הטעםים לבית שמאי ובין לבית הלל, כל חד לטעמייהו וכמובן, ודו"ק היטב כי הוא כפתור ופרח בסייעתא דשמיא.

קודמין למוספי ראש השנה, אף על גב דראש השנה קדשה (טפי מראש חודש). אטו ראש השנה למוספין דידיה אהנאי - למוספי ראש חודש לא אהנאי, עכ"ל הגמרא.

ונראה כוונת הגמרא, דהמקשן והתרצן נחלקו פה בסברא, היכא דיש ליום אחד שתי קדושות, כגון ראש חודש שחל בשבת - דיש אל היום קדושת ראש חודש וקדושת השבת, אם שתי הקדושות האלה של היום עומדות כל אחת בפני עצמה, או דילמא אינן עומדות כל אחת בפני עצמה, רק הם מתחברות ומתאחדות ונעשות קדושה אחת עצומה וגדולה.

וסבירא ליה להמקשן כסברא הראשונה הנ"ל, דהקדושות עומדות כל אחת בפני עצמה, ואם כן ממילא מוספי ראש חודש באין רק בשביל קדושת ראש חודש אשר אל היום, ומוספי שבת באין בשביל קדושת שבת אשר לו, וכיון דקדושת ראש חודש יש לה מעלת תדיר, אם כן מדמוספי שבת קודמין למוספי ראש חודש, לכן שפיר דייק מזה דתדיר ומקודש תדיר קודם.

ועל זה חדית ליה התרצן, דאין הדבר כסברתו, רק דכשיש שתי קדושות ליום אחד, אין עומדות כל אחת בפני עצמה, אך מתחברות ומתאחדות ונעשות קדושה אחת עצומה וגדולה, ועל כן ממילא המוספי שבת הלא הם גם מוספי ראש חודש, שהרי אין כאן שתי קדושות כלל, רק קדושה אחת הנעשית משתי קדושות שהיו מחייבות כל אחת מוסף אחד, ועתה שנתאחדו הקדושות ונעשו אחת ממש, הנה יש כאן קדושה אחת גדולה המחייבת שתי המוספין גם יחד.

וזהו שאמר, אטו ראש חודש למוספין דידיה אהנאי למוספי שבת לא אהנאי, היינו שאין הדבר כסברת המקשן, דמוספי השבת אין להם קדושת ראש חודש, ומפאת זה הוקשה לו דמדוע לא יוקדמו מוספי הראש חודש למוספי השבת, כיון דהם מוספי קדושה הגדולה טפי, דראש חודש איקרי 'מועד', דאין הדבר כן, רק דקדושת ראש חודש למוספי שבת נמי אהנאי, דגם מוספי השבת יש להם קדושת ראש חודש, כי מתאחדות הקדושות ונעשות אחת וכנ"ל, ודו"ק היטב מאוד.

ר"ה שחל בשבת הוי קדושה אחת ואין זה חטא וזכות בשני הפצים

והנה אם נאמר כן - דשתי קדושות שבזמן אחד, מתחברות ונעשות קדושה אחת גדולה, אם כן הרי בטלה איפוא סברתנו הנ"ל, דיום טוב של ראש השנה שחל בשבת יש לאסור בו התקיעה טפי מכשהוא חל בחול, משום דכשחל בשבת הוי ליה עמוד וחטא בקדושת השבת בשביל שתזכה בקדושת היום טוב, מה שאין כן כשחל בחול דהחטא והזכות בקדושה אחת וכנ"ל.

דזה אינו, דהרי גם כשחל בשבת, אין כאן שתי קדושות נפרדות כלל, שהרי נעשו שתיהן קדושה אחת לגמרי - האוסרת עשיית המלאכה ומחייבת היא עצמה מצות התקיעה, וכך דובחים הנ"ל, דאמרינן דראש חודש שחל בשבת נעשות הקדושות קדושה אחת המחייבת היא עצמה מוספי השבת ומוספי ראש חודש שחל ש' יחד. ואם כן גם בנידון דידן דכוותה,

העירו האחרונים ז"ל (שער המלך הלכות שופר פ"ב ה"ו ד"ה והרא"ם; שו"ת שאגת אריה סימן קז ד"ה ועוד), דלבית שמאי דלית להו 'מתוך' (ביצה יב.), אם כן מדוע גזור רבנן אתקיעה בשבת משום שמא יעבידו (ראש השנה כט:), הא גם ביום טוב ההעברה אסורה. ואי דאין כח לחכמים לגזור לבטל מצוה לגמרי, מכל מקום גם בשבת לא היה להם לגזור, כיון שאין שם סברא לאסור בשבת יותר מביום טוב, כמבואר כזה בפרי חדש אורח חיים (סימן תקפח ס"ק ה'), דהיינו טעמא דלא גזור על התקיעה משום תיקון כלי שיר (ביצה לו:; עין מגן אברהם שם ס"ק ד), דהוא משום דגזירה זאת שייכא גם ביום טוב, ואי אפשר לבטל מצוה לגמרי, ושיגורו בשבת לבד ולא ביום טוב גם כן אי אפשר, דאם כן מיחזי מיילי דרבנן כחוכא, כיון דטעם הגזירה שייך ביום טוב כמו בשבת, עיין שם. ואם כן הכי נמי לעניין העברה, לבית שמאי דההעברה אסורה ביום טוב כמו בשבת, אם כן גם כן הא אין לגזור בשבת יותר מביום טוב, והדברים מפורסמים.

גזרו על תקיעה רק בשבת דהוי חטא וזכות בשתי קדושות

ואולם לכאורה הא שפיר יש סברא לחלק בין יום טוב לשבת בפשיטות, ולומר דביום טוב דהחשש הוא רק עבור חילול יום טוב, ואם כן מה שאין גוזרין גזירה דשמא יעבידו או דשמא יתקון כלי שיר, הרי החטא בזה בקדושת היום טוב, ועל כן שפיר אין לגזור, כדי שלא לבטל מצות שופר, דהוא גם כן מצוה המחויבת מפאת היום טוב, ואמרינן עמוד וחטא בקדושת היום טוב לעשות מעשה התקיעה (שאפשר שיבא על ידה לידי העברה או תיקון כלי שיר), כדי שתזכה בקדושת היום טוב (בקיום מצות התקיעה).

ומה שאין כן בשבת, דאם יבא לידי העברה או תיקון כלי שיר, הרי יחלל שבת ויחטא בקדושת השבת, ואם כן ממילא גם עשיית מעשה התקיעה - שאפשר לבא על ידה לידי העברה או תיקון כלי שיר, הוא חטא בקדושת השבת, ואילו הזכות דקיום מצות התקיעה, הרי הזכות רק בקדושת היום טוב, דקדושת השבת הרי אין מחייבת את התקיעה, ועל כן עמוד וחטא בקדושת השבת בשביל שתזכה בקדושת היום טוב - לא אמרינן, ושפיר יש לגזור אתקיעה בשבת אף דאין גוזרין אתקיעה ביום טוב, ולא מיחזי כחוכא כלל, דהא יש טעם וסברא אלימתא לחלק בזה בין שבת ליום טוב.

ואולם לפי זה, הא הדרא קושיית הפרי חדש לדוכתה, דלמה ליה לגמרא לטעמא דשמא יעבידו, תיפוק ליה משום תיקון כלי שיר, ואי דטעם זה שייך גם ביום טוב, מכל מקום ביום טוב הא הוי ליה עמוד וחטא בקדושת היום טוב בשביל שתזכה בקדושת היום טוב, ועל כן שפיר לא גזרו, מה שאין כן בשבת וכנ"ל.

שתי קדושות ביום אחת - כל אחת עומדת בפני עצמה או מאתחדות לקדושה גדולה

ונראה בזה, ואציע ש"ס יבחים (ז: - צ:), איבעיא להו, תדיר ומקודש - איזו מהם קודם כו'. תא שמע, מוספי שבת קודמין למוספי ראש חודש (ואף על גב דמוספי ראש חודש מקודשין טפי, דאיקרי 'מועד' (א"כ, א טו; עיין פסחים עו:)). אטו ראש חודש למוספין דידיה אהנאי - למוספי שבת לא אהנאי. תא שמע, מוספי ראש חודש

(א) והאריך להביא מקורות דמתאחדות הקדושות כשבאים ביום אחד. וראה עוד גליוני הש"ס סוכה נו. ד"ה והא; שם ירושלמי זרעים כרך ב אות יג; שם כרך ג אות קב ד"ה שם - אות קג; בית האוצר מערכת א כלל קלה ד"ה ואולם; חוסן יוסף אות קמו.

דין בליל ראש השנה

בפניא דמעלי ראש השנה התבשר הרה"ק רבי יעקב אריה מראדזימין זי"ע שכבר נוסע בפרנסה בשנה זו | איך שמע החסיד את הרוחות בבית הקברות בליל ראש השנה על מה שנגזר בשנה הבאה - הלא טרם קידשו את החודש | האם יש דין בליל ראש השנה

בית דין דוקא שלפניהם עומדים המיימינים לזכות והמשמאלים לחובה, והם המזכירים את כל מעשי בני אדם, ואינם יודעין אלא מה שלפניהם בגלוי, אבל לא את העתידות שעדיין בהעלם דבר מהם, אם כן לא יתכן לכנס לדין אלא כשקדשו בית דין של מטה את החודש ונתגלה לכל המיימינים והמשמאלים שהיום יום הדין, אבל כשעדיין לא נתגלה יום הדין אין אתם יודע לבוא לפני הבית דין.

"וכל זה הוא כשהדין נחתך על ידי הבית דין, אבל הענינים שהקדוש ברוך הוא בעצמו דן אותם, והוא הדין והוא העד והוא הבעל דין, בלי המיימינים והמשמאלים, זה יכול להיות בלילה, ולפי זה יש לומר דעובדא דהתם היה שהשית' בעצמו היה הדין, על כן נחתך בלילה".

בגליוני הש"ס שם, ממשיך רבינו זי"ע ומביא ראיות, כדרכו בקודש, לענין הדין בליל ראש השנה, וכותב: **"ואני מוסיף עוד דברי רש"י** בבא בתרא (י. ד"ה חזא להו בחלמא) דכתב: **במוצאי ראש השנה**, עיין שם גירסת **הב"ח** (אות ו). ונראה גם כן טעם רש"י שפירש כן - ופשיטא ליה שהיה החלום במוצאי ראש השנה ולא בליל ראש השנה, והיינו משום דבליל ראש השנה הא אין הדין כלל למעלה, ואי אפשר שהיה אז החלום שראה בחלומו שנגזר עליהם מלמעלה גזירת חסרון השבע מאה דינרי, ועל כרחק דהיה החלום רק במוצאי ראש השנה, שהיה הדין כבר ביום ראש השנה אחרי קידוש החודש, וראה בשינתו בליל מוצאי ראש השנה בחלומו מה שנגזר כבר בדין הראש השנה ביומו.

"ואולם לשון הגמרא פרק קמא דראש השנה (טז:) שלשה ספרים נפתחים בראש השנה כו', צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר כו', **משמע גם כן לכאורה דאלתר בכניסת ליל ראש השנה מתחיל הדין למעלה.** זולת אם נפרש דשלשה ספרים נפתחים בראש השנה ביומו, וצדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר בהתפתחות הספרים לחיים כו', וצריך עיון".

אריה לביתו אחרי תפילת ערבית, הודיע ובישר בשמחה לרבנית, כי בשנה זאת יושעו בפרנסה.

שאלה הרבנית: "זאת מנין לך?", השיב הרה"ק רבי יעקב אריה זי"ע בפשטות: "כאשר עמדתי להתפלל תפילת העמידה של מנחה, בפניא דמעלי ראש השנה, באו לפני המגיד **מקאזיץ והרבי מלובלין**, ובישרו לי כי נושעת' בפרנסה".

ואכן, לא ארכו הימים ובאותה שנה נקרא אחר כבוד לעלות על כס הרבנות בראדזימין, שם החזיקוהו בכבוד ובמנוחה ומאז לא ידע עוד עוני ומחסור".

הגמרא במסכת ברכות (נ:): "מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ראש השנה בשני בצורת והקנטיתו אשתו, והלך ולן בבית הקברות, ושמע שתי רוחות שמשפרות זו לזו, אמרה חדא לחברתה, חברתי, בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם, אמרה לה חברתה, איני יכולה, שאני קבורה במחצלת של קנים, אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי, הלכה היא ושטה ובאה, ואמרה לה חברתה, חברתי, מה שמעת מאחורי הפרגוד, אמרה לה, שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו" כו'.

רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע מביא על כך **בגליוני הש"ס** (ברכות יח: ד"ה מעשה) מה ששמע להקשות (עיין ערוך לנר ראש השנה טז. בתוספות ד"ה בפסח), "דהא אין בית דין שלמעלה נכנסין לדין אלא אם כן קידשו בית דין שלמטה את החודש, כמובאר בראש השנה (נ:), והרי אין מקדשין את החודש בלילה כמובאר שם (ט:), **ואם כן הא אין דין כלל למעלה בליל ראש השנה - רק ביומו, ואין שמעה בליל ראש השנה גזירה שכל הזורע כו',** כך שמעתי להקשות, **והיא קושיא חמורה".**

גם הרה"ק בעל 'שם משמאל' מסוכטשוב זי"ע מביא קושיא זו בדברי תורתו (ליל א' דראש השנה תרע"ז), ומתרגם: "הא דאין בית דין של מעלה נכנסין וכו',

הרה"ק רבי יעקב אריה מראדזימין זי"ע שימש בצעירותו כאב"ד בעיירה ריטשוואל, מקום בו כיהנו ברבנות גדולי עולם, ביניהם הגה"ק רבי **אברהם אביש מפראנקפורט זי"ע,** הרה"ק רבי **שמעלקא מניקלשבורג זי"ע,** הרה"ק רבי **לוי יצחק מאבאדיטשוב זי"ע** והרה"ק רבי **עזיאל מייזליש זי"ע** בעל 'תפארת עזיאל'.

היתה זו עיירה קטנה, אשר תושביה היהודיים היו אנשים יקרים ויראי ה', אך עניים מרודים היו ולא יכלו להחזיק ולכלכל את רבם הגדול רק בשכר זעום של שלשה גילדן לחודש, סכום שאינו מספיק אף לא לחיי דוחק".

כיון שכך, היו העוני והמחסור לחם חוקו של הרה"ק רבי יעקב אריה זי"ע, עד כדי כך שהרבנית הצדקנית ע"ה נאלצה לחזר בשוק עם קדירות למכירה, וכן התעסקה בשאר מלאכות מפרכות, כמו לכבס בביתה בגדים ולבנים, או במכירת חלב שחלבה מן העז שהיתה ברשותם, ובתמורה קנתה מעט לחם לפי הטף.

לילה אחד הגיע לאוזניו קול בכיו המר של תינוק בעריסה שלא פסק. היה זה בכי של רעב, הרה"ק רבי יעקב אריה זי"ע סר לראות מדוע התינוק בוכה והתפלל להיווכח שזוגתו הרבנית נעדרת מן הבית. השתדל איפוא הוא להרגיע בעצמו את התינוק ולהרדמו.

עם שחר, שבה הרבנית אל הבית וסיפרה בדמעות שלא יכלה לראות יותר בצער ילדיהם הנמקים ברעב, והשכירה עצמה לשמור בלילות השלג הקפואים, על מטעני עצים הסדורים על שפת הנהר. אולם כדי לא לגרום לו עגמת נפש, הסתירה ממנו את הדבר. אך כעת, השיחה האשה את צערה, הגיעו מים עד נפש וכשל כח סבלה.

אנחה כבדה נעקרה מלבו של הצדיק ונענה: "נו, אם כך, כבר הגיע הזמן שניוושע".

אתא ובא ליל ראש השנה, כאשר שב רבי יעקב

(א) ראה **'אגרות רבי עקיבא איגר'** (אות נא) מה שכתב בשנת תקצ"ה אודות "החכם ידידי הרב וכו' מו"ה **שמואל** נ"י אבד"ק ריטשוואל": "ולאשר עירו אין מספיק לו לחצי טרפו, והוצרך לנווד למצוא לו מקום מנוח לישב באהל תורה".

(ב) ספר **'הסבא קדישא מראדזימין'** (נעמוד ונג), בשם ספר **'זכותא דאברהם'**.

(ג) ומוסיף שם לבאר הענין: "הטעם יש לומר מה שלפעמים השי"ת בעצמו דן, הוא משום שחפץ חסד הוא וחפץ להצדיק בריותיו, וכאשר הביט שליפי מעשה הנגלה אין לחפש ולמצוא מעש, דן בעצמו וצופה ומביט עד סוף כל הדורות, ודן לפי המעשים הטובים, ואפילו אותם העתידים... ולמחר כשבאים המקטרגים נאמר להם שכבר נחתך הדין, והטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום...".

"ואפשר עוד לומר, כי באשר השי"ת רואה העתיד

כהוה, כל עבודת בני ישראל שיעשו ביום מחר, מעוררים תיכף בלילה שתהיה הזכירה לטובה, טרם יבואו ביום מחר המטרגים לקטרג.

"ולפי האמור יתבאר ענין סימנא מילתא שאנו עושין בליל ראש השנה, על פי מה שכתב **הרמב"ן** (פרשת לך לך) שכל גזירת עירין כאשר תצא מכח גזירה אל פועל דמיון, תהיה הגזירה מתקיימת על כל פנים, עיי"ש, ועל כן הגזירות שנגזרו לטובה מפי השי"ת בכבודו ובעצמו בליל ראש השנה, למען תהינה מתקיימות על כל פנים, ולא ימצאו שוב המקטרגים מקום לפתוח פה, עושין פועל דמיוני שיהיה מעשה בית דין, והטוען אחריו לא אמר כלום".

ובענין הסימנים בליל ראש השנה, יש להסמין לכאן דברי הרה"ק **בעל 'בני יששכר'** זי"ע: על דברי הגמרא בכריתות (י:): "אמר אביי, השתא דאמרת סימנא מילתא, יהא אדם רגיל

הוא, ומוסיף שם לבאר הענין: "הטעם יש לומר מה שלפעמים השי"ת בעצמו דן, הוא משום שחפץ חסד הוא וחפץ להצדיק בריותיו, וכאשר הביט שליפי מעשה הנגלה אין לחפש ולמצוא מעש, דן בעצמו וצופה ומביט עד סוף כל הדורות, ודן לפי המעשים הטובים, ואפילו אותם העתידים... ולמחר כשבאים המקטרגים נאמר להם שכבר נחתך הדין, והטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום...".

(ב) ספר **'הסבא קדישא מראדזימין'** (נעמוד ונג), בשם ספר **'זכותא דאברהם'**.

(ג) ומוסיף שם לבאר הענין: "הטעם יש לומר מה שלפעמים השי"ת בעצמו דן, הוא משום שחפץ חסד הוא וחפץ להצדיק בריותיו, וכאשר הביט שליפי מעשה הנגלה אין לחפש ולמצוא מעש, דן בעצמו וצופה ומביט עד סוף כל הדורות, ודן לפי המעשים הטובים, ואפילו אותם העתידים... ולמחר כשבאים המקטרגים נאמר להם שכבר נחתך הדין, והטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום...".

"ואפשר עוד לומר, כי באשר השי"ת רואה העתיד

חיוב אשה להשיא בתה | חיובה להשיא בנה

בגמרא קידושין (ג), להשיאו אשה כו'.

עיי' דברי חידוש בשו"ת הרד"ך (בית יצחק ה' ד"ה ואפשר), ועיי' שם דיוצא מדבריו, דגם אשה חייבת להשיא בתה משום 'שְׁקָת' (ישעיה מו, יח; עיי' פסחים פח), או משום איסור לעמוד בלא איש - דאיתיה באשה משום הרהור או חשד, עיי' שם היטב.

וצריך עיון, דהיה ראוי שתהיה מחויבת להשיא גם בנה מטעמים הנ"ל, דנהי דלא מיפקדא במצות פריה ורביה דידיה (עיי' ר"ן קידושין יב: מדפי הר"ף ד"ה להשיאו), מכל מקום הא חיובים הנ"ל ביה נמי איתנהו (עיי' פסחים שם; בימות סא), ומדוע לא תתחייב מחמתיהו בבנה כמו בבתה. וצריך לומר, דאף על גב דמחויבת, מכל מקום מתניתין לאו בהכי איירי, רק בהחיוב מפאת פריה ורביה, דחיוב זה ליתיה באשה. וצריך עיון בזה שם בכל דברי הרד"ך, עיי' שם היטב.

ביאור סמיכות המימרות | גילוי הראש לפני מלך מלכי המלכים

בגמרא קידושין (א), אמר רבי יהושע בן לוי, אסור לאדם שיהלך ארבע אמות בקומה זקופה, שנאמר (ישעיה ג, ג) 'מלא כל הארץ כבודי'. רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש, אמר, שכינה למעלה מראשי.

מעין דוגמא - סנהדרין (קא), ומאי 'וזה אשר הרים יד במלך' (מלכים א יא, כז) כו', שחלץ תפיליו בפניו. וברש"י: חלץ תפילין - אין נכון להיות בגילוי הראש לפני המלך כו', עכ"ל. ולפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה, ועל כן מפאת ד'מלא כל הארץ כבודי' יתברך ושכינה למעלה מראשי, אין להיות בגילוי הראש. וזהו הדוסמכה הך מימרא למימרא הקדומה דהוא משום 'מלא כל הארץ כבודי'.

'אינו מצווה ועושה' בקטן המקיים מצוות

בגמרא קידושין (א), דאמר רבי חנינא, גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

יש לספק, אי גם קטן המקיים מצוות מעלתו זוטר כשאר אינו מצווה ועושה, די ש'לומר, דכיון דב'תקלה וקלון הוא, ורחמנא הוא דחס עליה לפי שעדיין אין בו דעת וכו' לקיים - עיי' סנהדרין (נה), על כן אם מתרצה בכך ומקיים - שוב לא שייך חסיון, ושפיר מצווה חשוב, ודו"ק.

ומצאתי בשו"ת מהר"י מינץ (סימן ט' ד"ה ועוד), שכתב בעניין עיבור השנה שבית דין מעברים - ועל ידי כך מתאחרת גדלות הקטן חודש אחד, וז"ל: ואמרינן נמי, לתא דידיה גרם לו שנתעברה השנה, ואף על גב דגדול המצווה ועושה כו', ואם כן נאמר דחוב הוא לו שאנו מאחרים גדלותו, ויש לומר, דהני מילי גדול שיש לו דעת וכו' והרגל גדול, מה שאין כן בזה שעדיין רך בשנים ובכל אלה, עכ"ל ז"ל, והם דברי חידוש.

הרבנות בכפייה על מצות קימה | אם נחשבת

מתן שכרה בצדה | כבוד והידור בכפייה

בגמרא קידושין (בב), 'מפני שיבה תקום' (ויקרא יט, לב) כו'.

בשאלות פרשת קדושים (שאלתא קא): ומיחייב בר ישראל למיקם מקמי רבנן כו', ומאן דלא קאים - מוקמינן ליה בעל כרחיה למיעבד יקרא דאורייתא, עכ"ל.

(א) שפירש: 'אי לאו האי יומא שלמדתי תורה ונתרוממתי, הרי אנשים הרבה בשוק שממן יוסף, ומה ביני לבינים'.

ובשאלת שלום כתב, דהרבנות דהוה אמינא הואיל ואמרינן בקידושין (ג), כל שאין עומד מפני רבו - נקרא רשע ואינו מאריך ימים, שנאמר (קהלת ה, ג) 'וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים', ומינה - דכל שעומד מאריך ימים, דמדה טובה מרובה (עיי' יומא עו), על כן הוה אמינא דהוה כמצות עשה שמתן שכרה בצדה, וככיבוד אב ואם דאין כופין מפאת דכתיב ביה (דברים ה, טז) 'למען יארכו ימיה' - כמבואר בחולין (ק), עד כאן דבריו בקצת תוספת הסברה.

ואינם נראים, דהרי נאמר שם לשון שמתן שכרה 'בצדה', וכאן הרי לא נכתב בצדו, דהמצות עשה כתובה בתורה והשכר בקהלת, ואם כן אכתי פשיטא. ועוד, דאם כן מה שכתב השאלות 'למיעבד יקרא דאורייתא' עדיין מיותר, שהרי הכפייה בפשיטות לקיים מצות עשה.

ולענין ד'כוונת השאלות, דכאן לא שייך עניין כפייה כבשאר מצות עשה, דכאן אם יעמוד על ידי כפייה - עדיין אין זה כבוד והידור כלל, והרי כל המצות עשה רק משום כבוד והידור, וכדאמרינן בקידושין (ג), לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור, וקימה שעל ידי כפייה לא הוי הידור כלל מצד הקם, ורק דעם כל זה מוקמינן ליה על כרחיה משום יקרא דאורייתא המוטלת עלינו, ועל כרחך זהו גם כן מוענין היקרא דאורייתא להקים על כרחו את הבלתי רוצה לקום - ולכבד התורה כמו שנתחייב, ודו"ק.

קימה מפני התורה - לא מפני רב נחמן | ביאור 'כמה

יוסף איכא בשוקא' | ענותנותו של רב יוסף

בגמרא קידושין (ג), אביי יהיב ידא לסבי, רבא משדר שלוחיה, רב נחמן משדר גוזאי, אמר, אי לאו תורה - כמה נחמן איכא בשוקא.

לשון השאלות פרשת קדושים (שאלתא קא): אביי כי חליף, ואיכא סבי דיתבי ולא מצו קיימו [מפני חולשתם], יהיב להו ידא וקיימו מקמיה. רבא משדר שלוחיה ומוקמין ציבורא [כשהיה בא אל הציבור, שלח שליחו תחלה להודיעם כדי שיכינו לעמוד מפניו, כי בבואו פתאום - העמידה מפניו פתאום טורח יותר], רב נחמן משדר גוזאי [גם כן לציבור וכו"ל], כי מטי [אל הציבור] אמר, כמה נחמן איכא בשוקא, כי קיימיתו - לאו מקמאי קיימיתו, אלא מקמי תורה הוא דקיימיתו, עכ"ל.

וקצת ראייה לפירוש השאלות בהך דאי לאו תורה כמה נחמן כו', מהך דמועד קטן (כא), מעשה דמתו בניו של רבי עקיבא, נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול, בשעת פטירתו עמד רבי עקיבא כו' ואמר, אחינו בית ישראל שְׁמָעוּ, אפילו שני בניו חתנים - מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם, ואם בשביל עקיבא באתם, הרי כמה עקיבא בשוק, אלא כך אמרתם - תורת אלקיו בלבו, וכל שכן ששכרם כפול.

ועיי' פסחים (סג), רב יוסף ביומא דעצרתא אמר, עבדו לי עגלא תילתא, אמר אי לאו האי יומא דקא גרים - כמה יוסף איכא בשוקא. ולולי פירוש רש"י שם^א, יש לומר גם כן הכוונה, דאמר כן לתלמידיו - או אל הציבור - שיעשו לו עגלא כו' על היותו לומד עמם תורה הקדושה שניתנה ביום זה, ועל כן פירש ואמר, שאין כוונתו שיעשו לו לכבוד עצמו, רק לכבוד תורה שניתנה ביום זה, והוא לומדה עמהם, אבל מפאת עצמו - 'כמה יוסף איכא בשוקא', ואין חשוב יותר מהם, ממש דוגמת דברי רב נחמן כאן לפירוש השאלות.

ולפי זה היו דברי רב יוסף הנ"ל ענוה גדולה, וסרה קושיית העולם (עיי' באר היטב סימן תצד ס"ק א) מהך דסוף סוטה (מט).^ב

(א) דאיתא שם: 'משמת רבי בטלה ענוה, אמר ליה רב יוסף לתנא, לא תייתי ענוה דאיכא אנא'. ובבאר היטב: 'ראוי לדקדק בו טובא... אחרי שהיה רב יוסף עניו מכל אדם... וכאן (בפסחים) התפאר דמחמת נתינת התורה הוא עדיף משאר אינשי, ואין זה מגדר ענוה'.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:

טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com